

4. Котюк В.О. Теорія права : [навчальний посібник для юрид. фак. вузів] / В.О. Котюк. – К. : Вентурі, 1996. – 208 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.
6. Матузов Н.И. Личность. Права. Демократия: Теоретические проблемы субъективного права / Н.И. Матузов. – Саратов : Издательство Саратовского университета, 1972. – 292 с.
7. Луць Л.А. Загальна теорія держави та права : [навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою)] / Л.А. Луць. – К. : Атіка, 2007. – 412 с.
8. Бартошек М. Римское право (Понятия, термины, определения) / М. Бартошек ; пер. с чешск. – М. : Юридическая литература, 1989. – 448 с.
9. Матузов Н.И. Правовой статус личности: понятие, структура / Н.И. Матузов // Правопорядок и правовой статус личности в развитии социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года. – Саратов : Издательство Саратовского университета, 1976. – С. 224–225.
10. Новоселов В.И. Правовое положение граждан в социалистическом государственном управлении / В.И. Новоселов. – Саратов : Издательство Саратовского университета, 1976. – 216 с.
11. Лепешкин А.И. Правовое положение советских граждан / А.И. Лепешкин. – М. : Мысль, 1966. – 56 с.
12. Воеводин Л.Д. Содержание правового положения личности в науке советского государственного права / Л.Д. Воеводин // Сов. государство и право. – 1965. – № 2. – С. 42–50.
13. Горшенев В.М. Способы организации формы правового регулирования в современный период коммунистического строительства : автореф. дисс. ... докт. юрид. наук / В.М. Горшенев. – Свердловск, 1969.
14. Матузов Н.И. Правовая система и личность / Н.И. Матузов. – Саратов, 1987. – 293 с.
15. Патюлин В.А. Государство и личность в СССР (правовые аспекты взаимоотношений) / В.А. Патюлин. – М. : Наука, 1974. – 245 с.
16. Строгович М.С. Вопросы теории прав личности / М.С. Строгович // Философия и современность. – М., 1976. – С. 33–35.
17. Щетинин В.В. Гражданин и социалистическое государство / В.В. Щетинин // Сов. государство и право. – 1975. – № 2. – С. 3–10.
18. Витрук Н.В. Общая теория правового положения личности / Н.В. Витрук. – М. : Норма, 2008. – 448 с.
19. Теория государства и права : [курс лекций] / под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 776 с.
20. Комаров С.А. Общая теория государства и права : [учебник] / С.А. Комаров. – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 1998. – 416 с.
21. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : [навчальний посібник] / П.М. Рабінович. – 5-е вид., зі змінами. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
22. Перевалов В.Д. Правовой статус личности / В.Д. Перевалов // Теория государства и права / под ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевалова. – М., 2002. – 616 с.
23. Патюлин В.А. Субъективное право граждан: основные черты, стадии, гарантии реализации / В.А. Патюлин // Советское государство и право. – 1971. – № 6. – С. 24–32.
24. Ровный В.В. Проблемы единства российского частного права / В.В. Ровный. – Иркутск : Иркутский государственный университет, 1999. – 310 с.
25. Якимов А.Ю. Статус субъекта права (теоретические вопросы) / А.Ю. Якимов // Государство и право. – 2003. – № 4. – С. 5–10.
26. Витрук Н.В. Правовой модус личности: содержание и виды / Н.В. Витрук // Проблемы государства и права (Труды научных сотрудников и аспирантов). – 1974. – Вып. 9. – С. 43–50.
27. Ровный В.В. О категории «правовой модус» и ее содержании / В.В. Ровный // Государство и право. – 1998. – № 4. – С. 86–89.

УДК 347.2(437)«1944»

ПІДПІЛЬНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТ (УГВР): СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ (ВИБРАНІ АСПЕКТИ)

THE UNDERGROUND UKRAINIAN PARLIAMENT (UHVR): MODERN UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY (SELECTED ASPECTS)

Ухач В.З.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Тернопільського національного економічного університету*

Корман В.Ю.,

*студент юридичного факультету
Тернопільського національного економічного університету*

У статті проаналізовано передумови та причини постановня УГВР як всеукраїнської репрезентативної інституції, досліджено діяльність Ініціативного комітету з підготовки першого Великого Збору УГВР і прийняті Збором програмові документи. Визначено перелік питань, що потребують подальших наукових досліджень.

Ключові слова: Підпільний український парламент, «Універсал», «Платформа», «Устрій», ОУН(б), УПА, історіографія.

В статье проанализированы предпосылки и причины создания УГВР как всеукраинской репрезентативной институции, исследованы деятельность Инициативного комитета с подготовки первого Великого Сбора УГВР и принятые Сбором программные документы. Указан перечень вопросов, требующих дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: Подпольный украинский парламент, «Универсал», «Платформа», «Устрой», ОУН(б), УПА, историография.

In the article the background and causes of creation UHVR as a Ukrainian representative institutions are analyzed. Activities of Initiative Committee for the preparation of the first Large Assembly of UHVR and adopted by the Assembly program documents are investigated. The list of issues requiring further research are represented.

Key words: Underground Ukrainian Parliament, "Universal", "Platform", "Ustriei", OUN(b), UPA, historiography.

Постановка проблеми. Нові явища в українській історіографії, що перебувають на стадії глибокої трансформації, не оминули й такої край важливої з погляду процесів нації – та державотворення й водночас у суспільному розрізі «дражливий» теми українського національно-визвольного руху періоду останньої світової війни, як утворення та діяльність Української Головної Визвольної Ради (далі – УГВР) і її роль у визвольній боротьбі українського народу за державність у 40–50-х роках ХХ століття.

Цілісне, об'єктивне відтворення діяльності УГВР і її ролі в генезі українського національно-визвольного руху вимагає системного аналізу, міждисциплінарного підходу, використання новітнього методологічного інструментарію в намаганні неупередженого висвітлення ланцюжка взаємопов'язаних питань: 1) аналізу внутрішніх і зовнішніх чинників, що зумовлювали необхідність постановки УГВР як усеукраїнської репрезентативної інституції; 2) дослідження діяльності Ініціативного комітету щодо підготовки проведення першого Великого Збору УГВР; 3) аналізу прийнятих Збором програмних документів і їх порівняльного аналізу з попередніми програмними документами сил українського самостійницького руху.

Стан дослідження. Незважаючи на певну активізацію досліджень із теми УГВР перед кожною черговою ювілейною датою, в українській історіографії відсутня окрема наукова розвідка, в якій би комплексно було проаналізовано напрацювання вітчизняних науковців. Зрештою, для пересічного громадянина діяльність УГВР не є широко відомою, хоча в останні 10–15 років історія утворення й діяльності підпільного українського парламенту відображена в низці досліджень, збірниках документів, мемуаристиці.

Із новітніх досліджень, у яких зроблена спроба подати історіографічний аналіз діяльності УГВР, варто виокремити низку публікацій наукового співробітника Центру досліджень визвольного руху В. Мороза. Правовий аналіз установчих документів УГВР належить І. Бойку [1]. На окрему увагу заслуговує науковий доробок полтавського правника та історика О. Панченка. Окрім біографічних публікацій про діячів УГВР [2], доктору права О. Панченку належить одна з перших спроб узагальнення діяльності УГВР [3], розкриття її міжнародного значення в презентації українського визвольного руху у вільному світі в роки Другої світової війни та післявоєнний період [4]. Науковець розглядає УГВР не тільки як верховне політичне керівництво організованої визвольної боротьби українського народу в роки Другої світової війни, а й насамперед як «структуру державно-правового характеру», визнаючи її роль в історії українського державо- і правотворення у ХХ столітті [5]. Історик розкриває історичні витоки формування УГВР, юридичні принципи її постановки, організаційну побудову й програмні документи, її місце в палітрі чинних українських самостійницьких сил, здійснює порівняльний аналіз діяльності УГВР із попередніми етапами визвольних змагань за українську державність [5].

Сучасна вітчизняна історіографія (праці І. Патриляка, А. Русначенка, А. Кентія, Т. Андрусика, Ю. Киричука, А. Боляновського, О. Стасюк, В. В'ятровича [6] та ін.) теж не оминула теми УГВР, проте в усіх цих працях центральному керівному органу національного опору приділена загалом фрагментарна увага. Останніми роками помітне збільшення уваги до наукової теми також істориків держави і права (праці О. Панченка, І. Терлюка [7], Б. Тищика [8], Я. Тимчишина [9], В. Ухача [10]), що є важливо, оскільки компаративістський міждисциплінарний підхід і новітній методологічний інструментарій дають можливість подати об'єктивний аналіз діяльності УГВР.

Документальна база з діяльності УГВР зосереджена у фундаментальній серії «Літопис Української Повстанської Армії», зокрема у п'яти томах – 8, 9, 10, 26, 41 [11], документальному виданні закордонних частин ОУН від

1956 року [12], що є хронологічно першим виданням джерел, присвячених діяльності УГВР [13, с. 89]. У 2009 році під егідою видавництва УПА та редакцією П. Потічного й М. Посівнича вийшло у світ нове видання, що розкриває діяльність підпільного українського парламенту. З-поміж науково-популярних видань про формування та діяльність УГВР доцільно виділити брошуру «Українська Головна Визвольна Рада, 1944–2004: статті, документи, дослідження», видану науковим відділом Братства УПА [14].

Мета статті – здійснити спробу проаналізувати історіографічний доробок сучасної української історіографії стосовно перших трьох вищезазначених питань.

Виклад основного матеріалу. В українській історіографії достатньо повно й об'єктивно відображено передумови та причини створення УГВР. Системний аналіз дає змогу вибудувати перелік таких чинників: по-перше, провідна політична сила українського самостійницького руху періоду Другої світової війни – ОУН(б) – після розгрому гітлерівською Німеччиною в 1941 році Українського Державного правління (далі – УДП) виношувала ідею створення загальнонаціонального українського проводу [15, с. 119]. Історик В. Дмитрук, спираючись на міркування діаспорного дослідника П. Мірчука, зазначає, що це можна було реалізувати двома шляхами: а) відновити новий склад УДП як керівника визвольної боротьбою українства; б) сформувати новий орган, поклавши на нього функції загальноукраїнського керівництва національним рухом опору [16, с. 703.]; по-друге, швидке розгортання українського визвольного руху, формування підпільних збройних сил УПА актуалізувало нагальну потребу створення загальнонаціонального керівництва боротьбою українського народу за власну державність [17, с. 395], зрештою, революційній ОУН щораз складніше було репрезентувати весь спектр політичних поглядів українства; по-третє, досвід праці оунівських кадрів на Великій Україні, рішення третього Надзвичайного Великого Збору ОУН (1943 р.) і як наслідок напрацювання нової визвольно-революційної концепції потребувало чіткої координації дій на міжнародному відтинку та широкої дипломатичної роботи, а отже, стимулювало керівництво ОУН(б) прикласти максимум зусиль до консолідаційних процесів на внутрішньому фронті [18, с. 12]; по-четверте, необхідність створення українських державних органів, оскільки існувала провідна політична організація – ОУН(б), збройні сили – УПА [8, с. 77]; по-п'яте, зовнішні чинники диктувалися міжнародною ситуацією, зокрема Тегеранською конференцією (листопад-грудень 1943р.), яка передбачала подальші спільні дії союзників проти Німеччини (відкриття другого фронту) й визначення кордонів післявоєнної Європи [8, с. 77].

Варто наголосити, що в сучасній вітчизняній історіографії лише окремі дослідники (О. Стасюк) звертали увагу на політичні вимоги, підґрунтя, що висувалися провідною силою ОУН(б) для об'єднання, а це важливо, оскільки розкриває конфліктне тло консолідаційних процесів з-поміж сил українського визвольного руху. Дослідниця вказує на підґрунтя для об'єднання, висунуте бандерівцями: 1) беззастережне визнання Української самостійної соборної держави як найвищої ідеї українського народу [18, с. 15]; 2) визнання революційних методів боротьби за українську державу; 3) чітка позиція щодо нацистських і московських зайд як окупантів України; 4) визнання демократії як устосованого принципу представництва [13, с. 94].

В. Мороз, опираючись на свідчення Л. Шанковського, вказує на два підходи Р. Шухевича до особового складу майбутнього керівного органу. По-перше, орган мав би складатися з представників дотеперішніх державних центрів і представників політичних партій, що діяли на західноукраїнських землях до 1939 року [13, с. 94]. Зазначимо, що реалізація такого підходу зазнала краху, бо переговори з А. Лівіцьким, І. Мазепою, Ю. Ревеєм успіху не мали. На жаль, в українській історіографії «внутрішня кухня» пе-

реговорних процесів практично не висвітлена. По-друге, майбутній усеукраїнський орган мав би складатися з представників різних політичних переконань, але заангажованих у визвольній боротьбі ОУН та УПА, які б стояли на позиції визнання необхідності продовження революційної боротьби проти окупантів України – нацистської Німеччини та комуністичного СРСР. Власне цей підхід отримав підтримку. Цілоком зрозуміло, що такі критерії «відбору», напрацьовані керівництвом націоналістичного підпілля й повстанської армії, цілоком задовольняли ОУН(б), оскільки залишали свого роду «контрольний пакет» акцій у бандерівській організації. Львівський історик Ю. Киричук категоричний у своїх висновках, указував на формальність представництва різних політичних сил в УГВР, оскільки «всіх інших запросили для демократичної прикраси і створення фону загальноукраїнської партійної єдності» [15, с. 119]. Уважаємо недостатньо обґрунтованою позицію Ю. Киричука, оскільки, попри перевагу на першому Надзвичайному Великому Зборі УГВР членів ОУН і УПА (11 з 20), говорити про контроль ОУН(б) доцільніше з початку осені 1944 року, коли буде заарештовано Президента УГВР К. Осмака, а низка очільників УГВР переїдуть для праці за кордон.

Робота щодо створення та діяльності Ініціативного комітету з підготовки першого Великого Збору УГВР чи не найдобротніше висвітлена в українській історіографії. Незважаючи на певний різнобій у даті створення Ініціативного комітету: січень 1944 року (Б. Тищик) [8, с. 78], весна 1944 року (І. Патриляк, В. Трофимович) [17], М. Головка [19, с. 599], І. Терлюк [7], О. Пагіря [20], М. Оленковський [21, с. 61]; друга половина березня 1944 року (В. Мороз) [13, с. 94], дослідники вказують на мету його створення: а) опрацювати план дій із підготовки Великого Збору УГВР; напрацювати документи для створення всеукраїнського державно-політичного органу [8, с. 78]; б) підготувати Установчий Збір і накреслити його тимчасову платформу [7]; в) проведення переговорів із тими діячами, які претендували на членство в УГВР [13, с. 94]. У період з 8 по 11 червня 1944 року, зазначає В. Мороз, відбулося розширене засідання Ініціативного комітету за участю 10 осіб, де було обговорено хід підготовчої роботи, визначено порядок проведення Великого Збору, погоджено проекти «Універсалу», «Платформи» та «Устрою» [13, с. 96]. Лише окремі дослідники (В. Мороз) вказують на активну допомогу в роботі Ініціативного комітету підготовчої комісії Проводу ОУН(б) (Д. Ребет (голова), В. Охрімович, М. Прокоп) [13, с. 94]. Очевидно, що такий тандем давав можливість тогочасному політичному лідеру самостійницького руху – революційній ОУН – свого роду «патрунувати» хід підготовчої роботи в тому числі в напрацюванні базових документів.

Заслужують на детальний аналіз міркування львівського історика В. Мороза, який документально доводить використання керівництвом повстанської армії назви «Головна Визвольна Рада» (далі – ГВР) ще з грудня 1943 року. Опираючись на документи, свідчення та спогади В. Мороз доходить таких висновків: 1) у грудні 1943 року й січні 1944 року «було визначено окремі завдання і засади діяльності ГВР, відповідно до яких ухвалено перші рішення» [22]; 2) рішення ГВР із кінця 1943 року – на початку 1944 року були чинними як до створення УГВР (липень 1944 року), так і після цього, а ключовий вплив на їх прийняття мав Роман Шухевич; 3) «формальне і фактичне існування УГВР слід датувати груднем 1943 – травнем 1954 рр.» [22]. Науковець цілоком обґрунтовано пов'язує кінцеву дату існування УГВР з арештом В. Кука – останнього її члена на українських землях і голови уряду (Генерального Секретаріату), оскільки «Тимчасовий устрій УГВР» (п. 12) місцем праці підпільного українського парламенту визначав тільки українські землі, а для праці за кордоном могли бути делеговані тільки окремі члени УГВР із пев-

ними (окремими) дорученнями. Такі програмні постулати практично унеможливили перетворення УГВР на емігрантську організацію [23, с. 543]. В. Мороз також не заперечує діяльності Закордонного представництва Української Головної Ради (далі – ЗП УГВР), ні т. зв. Середовища УГВР, але цілоком виправдано називає останніх «реалізатором» завдань «матірної» УГВР, оскільки правова оцінка програмних засад УГВР не дає підстав уважати ні ЗП, ні Середовище УГВР «за представника чи спадкоємця керівного органу національно-визвольної боротьби ОУН і УПА» [22].

На прискіпливу увагу заслуговує аналіз вітчизняними істориками оцінки роботи Установчого Збору УГВР, історико-правовий аналіз прийнятих ним програмних документів. Більшість науковців суголосні в місці проведення першого Великого Збору УГВР – села Сприня та Недільна Самбірського повіту Дрогобицької області (тепер Львівської області) [24]. Із запланованих 30 делегатів, змогли прийти лише 21 делегат [25]. Інші історики вказують на 20 осіб [26, с. 78].

Сучасні дослідники звертають увагу й на «реальні розклади» та впливи самостійницьких сил, які були представлені в усеукраїнському представницькому органі. Об'єктивними й переконливими є висновки І. Патриляка, згідно з якими утворення УГВР було «закономірним наслідком демократизації ОУН» [27, с. 124]. Відтак державні концепції, ухвалені УГВР, узгоджувалися з «думками провідних націоналістичних сил в Україні, які пройшли суттєву еволюцію від революційно-авторитарного до демократично-визвольного націоналізму» [27, с. 124]. Українські націоналісти в контексті ухвал третього Надзвичайного Великого Збору ОУН (1943 рік) фактично відмовилися від ідеології інтегрального націоналізму, тобто від тоталітаризму й авторитаризму [28, с. 152], розглядали як «ідеальну державну організацію демократичну республіку із забезпеченням усіх громадянських прав її мешканців» [27, с. 124]. Отже, не можна заперечувати керівної ролі ОУН(б) у створенні та розбудові УГВР, проте перебільшенням є говорити про її диктат, ішлося, як зазначає В. Мороз, про «реальну розстановку сил у тогочасній дійсності» [13, с. 97]. Безпідставним є твердження, що УГВР від самого початку була «дорядним бандерівським органом» чи «чисто галицьким витвором» і аж не державницьким органом, а лише «Проводом українського Руху Опору» [5].

Сучасні вчені цілоком обґрунтовано вказують на демократизм, визнання рівноправності всіх громадян, верховенство права [29], прагнення формувати систему державного правління на демократичних засадах розподілу влади на три гілки [28, с. 152], що лягли в основу прийнятих програмних документів УГВР. В останнє десятиліття помітне підвищення уваги як істориків, так і фахівців права до оцінювання програмних положень «верховного органу українського народу в його революційно-визвольній боротьбі» [30, с. 60], ролі УГВР в українському національному державотворенні. Системний аналіз наукового доробку фахівців, котрі досліджували це питання, дає змогу зробити низку узагальнень:

– по-перше, керівництво воюючої України ще на етапі боротьби за незалежність узяло за основу розбудови системи державного управління один із базових принципів демократії – поділ влади на три гілки – законодавчу, виконавчу й судову [28, с. 152], що, незважаючи на воєнні умови, було рішучим кроком відмови від елементів авторитаризму й розкривало базові засади майбутнього державно-правового устрою незалежної України [31, с. 67];

– по-друге, «ідеологія УГВР стала результатом синтезу всіх українських політичних рефлексій» [31], об'єднання розрізаних політичних партій та організацій, що стояли на платформі незалежності України;

– по-третє, правова база, створена УГВР, являла собою якісно новий, вищий етап розвитку українського визволь-

ного руху, що увібрав здобутки й досягнення попередніх етапів. «Тимчасовий устрій», «Платформа», «Універсал» УГВР стали «етапними явищами формування і розвитку концепції української національної держави» [31];

– по-четверте, «програмові документи УГВР декларували принципи демократичного формування влади; відмови визвольного руху від монопольного диктату ідейних доктрин однієї політичної партії чи групи всьому суспільству, застосування всенародного волевиявлення при виборі форм державного правління, перехід до демократичного формування влади» [32, с. 332]. За твердженням А. Боляновського, визначилася нова стратегія – сконцентрувати під контролем УГВР більшість території України, щоб за сприятливих обставин Україна трансформувалася в «повстанську республіку» [32, с. 332];

– по-п'яте, із затвердженням програмових документів УГВР «УПА як реальний збройний важіль влади тепер була вже юридично підпорядкована УГВР та уря-

ду», а «політика надпартійності була цілком реальною» [28, с. 152].

Висновки. Отже, можна погодитися з М. Прокопом, що «створення УГВР відкривало новий етап у розвитку й укладі сил організованого українського визвольного руху того часу, створило в ньому нову ієрархічну структуру і забезпечило гармонійну співпрацю, з одного боку, провідної, але не монопольної політичної організації, тобто ОУН(б), і з другого – мілітарної загальнонаціональної формації УПА, врешті, верховного політичного центру як народної влади в умовах окупації» [19, с. 601].

У контексті подальшої розробки заявленої наукової теми потребують вивчення переговорний процес із лідерами державних центрів і представниками політичних партій західноукраїнських земель міжвоєнного періоду, з'ясування причин недосягнення порозуміння бандерівської організації як ініціатора, «рушій» консолідаційних процесів із мельниківцями, лідером Поліської Січі Т. Бульбою-Боровцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко І. Центральні органи підпільного апарату в Україні періоду Другої світової війни / І. Бойко. – Рогатин, 1993.
2. Панченко О. Микола Лебедь (Життя. Діяльність. Державно-правові погляди) / О. Панченко. – Лохвиця : Кобеляки, 2001.
3. Панченко О. Українська Головна Визвольна Рада. ЗП УГВР – ГС ЗС УГВР – Середовище УГВР (документи, інформації, словник імен) / О. Панченко. – Гадяч : Гадяч, 2001. – 415 с.
4. Саламін Д. Зовнішньополітичні орієнтації УГВР (1943–1954 рр.) / Д. Саламін [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/66552/1-Salamin.pdf?sequence=1>.
5. Панченко О. Українська Головна Визвольна Рада – підпільний український парламент. Слово з нагоди 70-річчя УГВР / О. Панченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.galychyna.if.ua/articles/detail/ukrajinska-golovna-vizvolna-rada-pidpilni-ukraji/>.
6. Патриляк І.К. «Перемога або смерть»: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. / І.К. Патриляк ; Центр досліджень визвольного руху. – Львів : Часопис, 2012. – 512 с.; Русначенко А. Перший Великий Збір УГВР та його місце в українській революції / А. Русначенко // Русначенко А. Від імперії до України / А. Русначенко. – К. : Українська видавнича спілка, 2009. – 364 с.
7. Терлюк І.Я. Створення Української Головної Визвольної Ради (УГВР) та програмні політико-правові засади її діяльності / І.Я. Терлюк // Історія держави і права України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1018040645578/pravo/jrganizatsiya_ukrayinskih_natsionalistiv_oun_politichna_organizatsiya_struturi_ukrayinskogo_povstanskogo.
8. Тищик Б. Становлення української державності на західноукраїнських землях напередодні і в роки Другої світової війни (1937–1945 рр.) / Б. Тищик ; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів : Тріада Плюс, 2006. – 92 с.
9. Тимчишин Я. Український підпільний парламент та уряд на Львівщині 1944 року / Я. Тимчишин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://toloka.to/t60151>.
10. Ухач В.З. Історія держави і права України : [навчальний посібник] / В.З. Ухач. – Тернопіль : Вектор, 2011. – 378 с.
11. Літопис УПА. – Торонто : Літопис УПА, 1980. – Т. 8. – 319 с.; Літопис УПА. – Торонто : Літопис УПА, 1982. – Т. 9. – 535 с.; Літопис Української Повстанської Армії. – Торонто : Літопис УПА, 1984. – Т. 10; Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. – Кн. 3 : 1949–1952. – 435 с.
12. Українська Головна Визвольна Рада в світлі постанов Великих Зборів та інших документів з діяльності 1944–1951 рр. : збірник документів. – Видання ЗЧ ОУН. Бібліотека українського підпільника. – Ч. 3. – 1956. – 355 с.
13. Мороз В. Історія створення і діяльності Української Головної Визвольної Ради / В. Мороз // Визвольний шлях. – 2004. – Кн. 7. – С. 68–106.
14. Українська Головна Визвольна Рада: 1944–2004: статті, документи. – К., 2004.
15. Киричук Ю. До питання утворення УГВР / Ю. Киричук // Українське державотворення: уроки, проблеми, перспективи : матеріали наук.-практ. конф., 22 листопада 2001 р., Львів / відп. ред. Я. Малик ; НАН України, Інститут етнологічних і політичних досліджень, Львівський філіал Української Академії управління при Президентові України. – Львів : [б.в.], 2001. – Ч. 1. – 2001. – С. 119–122.
16. Дмитрук В.Г. Вони боролися за волю України : [монографія] / В.Г. Дмитрук. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2007. – 1027 с.
17. Патриляк І.К. Україна в роки Другої світової війни: спроба нового концептуального погляду / І.К. Патриляк, М.А. Боровик. – Ніжин : Видавельц ПП Лисенко М.М., 2010. – 590 с.
18. Стасюк О. Український визвольний рух середини ХХ століття в контексті українського державотворення / О. Стасюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?..
19. Головка М.Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни 1939–1945 рр. : [монографія] / М.Л. Головка. – К. : Олан, 2004. – С. 599.
20. Пагіря О. Створення та діяльність Української Головної Визвольної Ради, 1943–1954 рр. / О. Пагіря [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=420>.
21. Оленковський М.П. Українська Головна Визвольна Рада – логічний крок на шляху до української незалежності (маловідома сторінка визвольних змагань) / М.П. Оленковський // Замовчувані або маловідомі події та постаті української історії. – Херсон : Айлант, 2006. – С. 61.
22. Мороз В. До початків діяльності Української Головної Визвольної Ради / В. Мороз [Електронний ресурс]. – Режим доступу : dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/65011/15-Moroz.pdf?seduense=1.
23. Нариси з історії дипломатії України / [О.І. Геленко, Є.Є. Каменський, М.В. Кірсенко та ін.] ; під ред. В.А. Смоля. – К. : Вид. дім «Альтернативи», 2001. – С. 543.
24. Боляновський А. До питання про політичну стратегію українського визвольного підпілля в 1944 році / А. Боляновський // Галичина. – 2008. – № 14. – С. 329–342.
25. Пагіря О. Створення та діяльність Української Головної Визвольної Ради, 1943–1954 рр. / О. Пагіря [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://territoryterror.org.ua/uk/publications/details/?newsid=420>.
26. Українська Головна Визвольна Рада та її роль у боротьбі українського народу за незалежність у 1940–1950 роках / [Ю.Ю. Каліберда, А.В. Федько, Ю.І. Федько, І.І. Шелест] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/10_NPE_2008/istoria/29982doc.htm.
27. Патриляк І. Проблема державності в ідеологічних концепціях і програмових документах українських націоналістів у роки Другої світової війни / І. Патриляк // Воєно-історичний меридіан. Електронний науковий журнал. – 2013. – Вип. 1 – С. 124.

28. Бутко С.В. Спроба формування системного управління українським національно-визвольним рухом у 1943–1944 рр. / С.В. Бутко // Розумовські зустрічі : матеріали науково-практичної конференції «Розумовські зустрічі» (28 листопада 2012 року) / Сіверський інститут регіональних досліджень ; Інститут законодавства Верховної Ради України. – Чернігів : Сіверський центр післядипломної освіти, 2012. – С. 152.

29. Мишак І.М. Боротьба українського націоналістичного руху з органами радянської влади на завершальному етапі Другої світової війни: історіографія / І. Мишак [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://revolution.allbest.ru/history/00276551_0.html.

30. Ідзьо В. Українська Повстанська Армія – згідно свідчень німецьких та радянських архівів / В. Ідзьо. – Львів : Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2015. – С. 60.

31. Андрусяк Т.Г. Українська Головна Визвольна Рада та її роль в українському національному державотворенні / Т.Г. Андрусяк // Політико-правова ідеологія українського національного державотворення: проблеми формування та еволюції (історико-теоретичний вимір) : матеріали Третьої всеукр. наук. Інтернет-конференції / ІНПП НУ «Львівська політехніка». – Львів : ІНПП НУ «Львівська політехніка», 2014. – Вип. 3. – С. 67.

УДК (477)340.15

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УСРР ПІД ЧАС НЕПУ (1921–1929 рр.)

LEGAL REGULATION OF EMPLOYMENT IN THE USSR IN THE PERIOD OF THE NEW ECONOMIC POLICY

Харасик Н.О.,

*асистент кафедри історії держави і права України та зарубіжних країн
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена аналізу проблеми зайнятості населення в УСРР у 20-х роках ХХ ст. Вивчені способи подолання цієї проблеми як у правовому, так і в організаційному аспекті. Досліджені нормативні акти, які забезпечували обов'язковість найму працівників через біржі праці, а також ті нормативні акти, які забезпечували винятки із цього загального правила, надавали роботодавцю можливість приймати участь у підборі кваліфікованих кадрів. Визначені позитивні фактори, які можуть бути застосовані в сучасних соціально-економічних умовах України для покращення ефективності праці служби зайнятості населення. Зокрема, це залучення роботодавців до підбору кваліфікованих кадрів.

Ключові слова: нова економічна політика, Кодекс законів про працю, законодавство, біржі праці, ринок праці, робоча сила, роботодавець.

Статья посвящена анализу проблемы занятости населения в УСРР в 20-х годах ХХ века. Изучены способы решения этой проблемы как в правовом, так и в организационном аспекте. Исследованы нормативные акты, которые обеспечивали обязательность найму работников через биржи труда, а также нормативные акты, которые обеспечивали исключения из этого общего правила, предоставляли работодателю возможность участвовать в подборе квалифицированных кадров. Определены позитивные факторы, которые могут быть применены в современных социально-экономических условиях Украины для улучшения эффективности работы службы занятости населения. В частности, это привлечение работодателей к подбору квалифицированных кадров.

Ключевые слова: новая экономическая политика, Кодекс законов о труде, законодательство, биржи труда, рынок труда, рабочая сила, работодатель.

The article analyzes the problems of employment of population in Ukrainian SSR in 20-ies of XX century. Learn how to overcome these problems, in both legal and organizational aspect. Investigated regulations that provided mandatory employment of workers through labour exchanges, and also those regulations that provide exceptions to this General rule giving the employer the opportunity to take part in the selection of qualified personnel. Identifies positive factors that can be applied in the modern socio-economic conditions of Ukraine to improve the efficiency of the employment service. In particular, the involvement of employers in selection of skilled personnel.

Key words: new economic policy, Code of labour laws, legislation, labor exchange, labor market, labor force, employer.

Постановка проблеми. Проблема зайнятості населення, яка сьогодні особливо загострилась в Україні, вимагає серйозної уваги з боку держави та відповідних державних органів. Крім надання грошової допомоги безробітним, служби зайнятості повинні вжити конкретних заходів: організувати перекваліфікацію, залучити роботодавців до підбору кваліфікованої робочої сили з тією метою, щоб особа могла отримати бажану роботу, яка б задовольняла її і за умовами праці, і за рівнем заробітної плати.

У зв'язку із цим вивчення історичного досвіду у цій сфері є актуальним не лише для покращення роботи служб зайнятості, а й для недопущення помилок, які мали місце в зазначений період.

Стан опрацювання. Проблемам зайнятості населення в період нової економічної політики вже на той час приділяло увагу багато дослідників та практичних працівників, серед яких: Мінц Л., Астапович О., Заславський І., Леонтьєв А., Суворов К. та ін. На сучасному етапі проблема зайнятості населення в період нової економічної політики

перебуває у сфері дослідження Черних А., Боднарука В., Гончаренко В., Нікольського М. Деякі аспекти зазначеної проблеми свого часу розглядали Рогачевська Л., Родіонова Є. Проте всі наведені вище дослідники, крім Нікольського М., вивчали проблеми зайнятості населення в масштабах Російської Федерації або усього Радянського Союзу, без урахування соціально-економічних особливостей України. Крім того, розглядали їх з погляду історичного чи соціологічного підходу, а не правового; до того ж, деякі узагальнені та висновки, що наводяться в цих дослідженнях, або не відповідають сучасним економічним реаліям, або вимагають суттєвого переосмислення.

Метою статті є аналіз українського законодавства періоду нової економічної політики, спрямованого на регулювання роботи бірж праці, надання ними посередницьких послуг щодо працевлаштування.

Виклад основного матеріалу. Нова економічна політика прийшла на зміну політиці «воєнного комунізму», що існував під час громадянської війни та іноземної інтервенції. Для